

UDK 81'373.7

811.163.42'173.7

Izvorni znanstveni rad

Rukopis primljen 2. II. 2024.

Prihvaćen za tisak 15. XI. 2024.

doi.org/10.31724/rihjj.50.2.4

Željka Fink

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Ivana Lučića 3

orcid.org/0000-0002-7499-5499

zfink@m.ffzg.hr

KRATKOROČNO I DUGOROČNO PAMĆENJE U FRAZELOGIJI ILI KAKVO PAMĆENJE IMA ZLATNA RIBICA?

U radu se analiziraju hrvatski antonimni glagolski frazemi sa zoonimima *zlatna ribica* i *slon* te izvedenicom *slonovski*, u čijem se značenju odražava kratkoročno i dugoročno pamćenje. Kratkoročno pamćenje pretpostavlja zadržavanje informacija nekoliko sekundi ili minuta, dok se u dugoročnom pamćenju informacije pohranjuju dulje vrijeme ili cijeli život. Frazemi sa sastavnicom *zlatna ribica* imaju opće značenje 'brzo zaboravljati informacije koje čujemo ili pročitamo': *imati pamćenje kao zlatna ribica*, *pamtiti kao zlatna ribica*. Za razliku od toga, značenje onih sa sastavnicama *slon* i *slonovski* temelje se na definiciji dugoročnoga pamćenja, tj. govore o sposobnosti pojedinca da pohranjuje i ne zaboravlja informacije, ali taj se oblik pamćenja povezuje i sa zlopamćenjem: *imati pamćenje kao slon*, *pamtiti kao slon*, *imati slonovsko pamćenje*, *imati pamćenje slona*. Pokazuje se veza između navedenih zoonima i semantičkoga aspekta frazema, navode se njihovi primjeri upotrebe iz kojih je vidljivo u kakvom se kontekstu rabe. Daju se i zoonimski ekvivalenti frazema na drugim jezicima.

1. Kratkoročno i dugoročno pamćenje

Pamćenje je sposobnost usvajanja i zadržavanja informacija i daljnje korištenje njima. Ono uključuje tri faze: kodiranje, pohranjivanje i pronalaženje. Kodiranje je pretvaranje ulaznih senzornih podataka u neki oblik reprezentacije koji se pohranjuje u pamćenju, drugim riječima, informacije se pohranjuju kao

reprezentacije slika, zvukova ili značenje sadržaja. Pohranjivanje je zadržavanje informacija na neko vrijeme (dulje ili kraće), dok se pronalaženje odnosi na dosjećanje već pohranjenih informacija. Može se govoriti o dvjema vrstama pamćenja: eksplicitnom ili deklarativnom te implicitnom ili nedeklarativnom. Eksplicitno pamćenje pretpostavlja svjesno pronalaženje informacija u pamćenju i dalje se dijeli na semantičko (pamćenje općih činjenica, opće znanje) i epizodičko (pamćenje događaja koje smo osobno doživjeli). S druge strane, implicitno pamćenje ne zahtijeva svjesno pronalaženje određenih podataka u pamćenju, ono podrazumijeva znanje o tome kako se nešto radi, to je pamćenje vještina (npr. vožnja bicikla, plivanje) (HE 8 2006: 241).

Prema trajanju razlikujemo senzorno, kratkoročno i dugoročno pamćenje. U senzornom se pamćenju podatci zadržavaju vrlo kratko (od 0,5 do 2 sekunde). Iz senzornoga dio informacija prelazi u kratkoročno pamćenje u kojem ostaju nekoliko sekundi ili minuta. Dio se informacija u kratkoročnom pamćenju kodira i prelazi u dugoročno pamćenje, tj. u njemu se pohranjuje dulje vrijeme, a ponekad i cijeli život. Pohrana podataka bit će uspješnija ako se podatci ponavljaju, na neki način organiziraju ili ako se služimo različitim mnemotehnikama (*ibid.*).

U radu će biti predstavljeni hrvatski frazemi sa zoonimskim komponentama *zlatna ribica* i *slon* (te izvedenicom *slonovski*) čije se značenje odnosi upravo na ideju kratkoročnoga i dugoročnoga pamćenja. Istražit će se, u prvom redu, veza između našeg općenitog znanja o tim životinjama i njihove simbolike te značenja i upotrebne vrijednosti samih frazema, u drugom. U nekim se slučajevima navode i semantički ekvivalentni zoonimski frazemi iz drugih jezika.

Prethodno treba svakako naglasiti da su u suvremenom hrvatskom jeziku leksikografski zabilježeni¹ i drugi frazemi (doduše bez zoonimskih komponenata) značenje kojih se također bavi nekim aspektima pamćenja ili njegova negiranja, međutim, na semantičkoj se razini oni ne odnose na kratkoročnost ili dugoročnost pamćenja. Tako se, recimo, frazemi *držati (imati) u glavi* što ('pamtiti što, ne zaboravljati što') i *usjeklo se (urezalo se) u pamet (pamćenje)* komu što ('dobro je upamtio *tko* što, ne može zaboraviti (izbrisati iz sjećanja) *tko* što') vežu

¹ Leksikografski se izvori frazema iz cijeloga rada navode na kraju rada pod Literatura i Mrežni izvori, a ovdje popisujemo samo bibliografske jedinice na koje se ne pozivamo eksplicitno dalje u tekstu: Fink Arsovski i dr. 2006; Fink Arsovski i dr. 2016; Keber 2011; Mokienko, Nikitina 2008a, 2008b; Stěpanova 2007.

za kvalitetno pohranjene informacije, pri čemu se u dubinskoj strukturi prvo-ga sugerira naša dobrovoljnost i želja da određene podatke pamtimo, dok se u drugom, s jedne strane, naglašava kvaliteta njihova pohranjivanja, ali, s druge, i naša nemogućnost da ih zaboravimo ili eliminiramo iz pamćenja.

Za razliku od toga, glagolski frazem *pasti / padati (otići / odlaziti i sl.) u zaborav* pretpostavlja – kako prema leksičkomu sastavu tako i na semantičkoj razini – nestajanje podataka iz pamćenja zbog (vjerojatno) nekvalitetnoga pohranjivanja. U suprotnom smjeru od spomenutog frazema ide glagolska jedinica *izvući / izvlačiti iz zaborava* koga, što (‘oživiti / oživljavati sjećanje *na koga, na što*, dozvati / dozivati u pamćenje *koga, što*’) u kojoj se naglašava prisjećanje već u većoj ili manjoj mjeri potisnutih ili zaboravljenih podataka. Zanimljivo je da oba frazema sadržavaju imeničku komponentu *zaborav*, dok se glagolskim sastavnicama postiže suprotnost značenja.

Na parcijalno i/ili nedovoljno kvalitetno pohranjene podatke odnosi se osnovni semantički element glagolskoga poredbenog frazema *sjećati se kao kroz maglu (u magli)* koga, čega (‘loše (mutno) se sjećati *koga, čega*, ne pamtiti dobro sve detalje *čega*’).

U dvama se antonimnim glagolskim frazemima ističe subjektivan odnos prema zapamćenim informacijama, naša percepcija o njima – *pamtiti po dobru* koga, što (‘pamtiti *koga, što* po nečem dobrom’) i *pamtiti po zlu* koga što (‘pamtiti *koga, što* po nečem lošem’).

2. Frazemi u čijem se značenju odražava kratkoročno pamćenje

Navedenu skupinu čine frazemi s ihtionimom *zlatna ribica*.

Zlatna ribica (*Carassius auratus*) slatkovodna je riba iz porodice šarana. Jedna je od najpopularnijih akvarijskih riba i među prvim je pripitomljenim ribama. Porijeklo vuče iz Azije (Kina, Japan), a u Europu, u Portugal, stigla je vjerojatno u 17. stoljeću i otuda se proširila po cijelom kontinentu. Tijelo joj je zdepasto, u duljinu naraste do 25 ili 30 cm, a najviše do 40 cm. Viđamo je u različitim bojama – od žute (zlatne), crvene do crveno-bijele (Brehm 1966: 649–650, Zlatna ribica – Wikipedija (wikipedia.org) (pristupljeno 15. siječnja 2024.)).

Opće je poznat mit da pamćenje zlatne ribice traje tri sekunde. Međutim, dokazano je da ona ima znatno bolje pamćenje, da može razlikovati boje, oblike i zvukove. Brzo se navikava na svoga vlasnika, može ju se naviknuti da uzima hranu iz njegove ruke. Ako pak živi u većim bazenima ili malim jezerima, vlasnik ju može dozvati zvukom zvonca (*ibid.*).

Zlatna je ribica simbol ispunjavanja neostvarivih želja (ÈSZÈ 2003: 418) i u tom je svojstvu susrećemo u mnogobrojnim bajkama, pričama, vicevima. Ta se simbolika proširila i na druge tipove tekstova pa je nalazimo i u književnosti, publicistici, usp.:

– *Obećao sam vam ispuniti tri želje. – Tako je. Obećao si da ćeš mi, kao dobra vila ili kao **zlatna ribica**, ne znam više točno, ispuniti tri želje. Hoću da mi ih ispuniš prije nego što odeš. Sada znam sve tri želje.* (Riznica, Z. Krilić. *Zabranjena vrata*, pristupljeno 15. siječnja 2024.)

*... mi zapravo ništa ne trebamo znati, sasvim je dovoljno što se mi bavimo politikom, „doktorirali” smo već na svim tehnologijama razvodnjavanja svih svakodnevnih zahtjeva građanstva koji uporno traže da im učinimo da im bude bolje baš kao da smo mi neke **zlatne ribice** koje ispunjavaju tuđe želje ...* (Riznica, Vjesnik, 23. travnja 2002., pristupljeno 15. siječnja 2024.)

U različitim se tipovima tekstova suvremenoga hrvatskog jezika pojavljuju frazemi motivirani zabudom prema kojoj pamćenje zlatne ribice traje svega nekoliko sekundi, što se odražava na njihovu značenju (‘<vrlo> kratko zadržavati informacije u pamćenju, brzo zaboravljati informacije koje čujemo ili pročitamo’). Mogu se naći dva varijantna oblika poredbenoga glagolskog frazema, od kojih je frekventniji u upotrebi *imati pamćenje kao zlatna ribica*, a sa znatno manjom učestalošću rabi se *pamtiti kao zlatna ribica*. Usp. primjere upotrebe:

*Želim da se političarima tresu gaće od naroda, a ne nama od njih. Mi ovdje **imamo pamćenje kao zlatna ribica**. Ne bi me čudilo da Todorčić za par godina bude ministar gospodarstva.* (Večernji list, 4. ožujka 2018., pristupljeno 15. siječnja 2024.)

*Naravno da sad „njegovi” ljudi imaju zadatak da na forumima pišu hvalospjeve, a kako ljudi **imaju kratko pamćenje kao zlatna ribica**, onda svi političari krenu mjesec-dva pred izbore nešto raditi da dobiju izbore ...* (hrWaC, <http://www.index.hr/vijesti/clanak/uvjeren-u-pobjedu-kerum-ispitan-u-drzavnom-odvjetnistvu-ali-kao-svjedok/671896.aspx>, pristupljeno 15. siječnja 2024.)

*Studija izvodljivosti? A dobro. Za narod koji **pamti kao zlatna ribica** [...] je pred izbore dovoljno i to.* (Napokon počinje projekt dječje bolnice u Blatu – Večernji.hr (vecernji.hr), objavljeno 13. travnja 2019., pristupljeno 15. siječnja 2024.)

*Tako mi je žao što **pamtim** imena **kao zlatna ribica** pa nisam pohvatala kako se oni zovu, baš bih voljela otići ponovo na kavu s njima ...* (Velika Ljubav Na Malo Kvadrata: Tales from the Train, pristupljeno 15. siječnja 2024.)

Kao što se vidi iz primjera upotrebe, frazem *imati pamćenje kao zlatna ribica* ponekad se dopunjuje riječju koja pobliže ilustrira njegovo značenje, dok se u jednom tekstu s frazemom *pamtiti kao zlatna ribica* daje suženje vezano za otežano memoriranje konkretnih podataka. Tekstovi su često vezani uz aktualnu političku situaciju ili neke negativne pojave u društvu, ironično su intonirani pri čemu frazemi pojačavaju loš dojam i stupanj ironije.

Sve već rečeno vrijedi i za relativno rijetko potvrđene jedinice koje nemaju strukturu poredbenoga frazema, a ihtionim se rabi u genitivnom obliku. Ponekad se imenička sastavnica *pamćenje* zamjenjuje sastavnicom *memorija*, usp.:

*Hrvatska **ima pamćenje zlatne ribice** i vrlo brzo ćemo zaboraviti ovu aferu.* (N1 Hrvatska - "Hrvatska ima pamćenje zlatne ribice i vrlo... | Facebook, pristupljeno 15. siječnja 2024.)

*Svi se prave da **imaju pamćenje na razini zlatne ribice** pa se ne sjećaju da lockdown nije riješio ništa?* (Van der Bellen: Ne dajte se razjediniti, svi mi smo Austrija. Odluka o lockdownu je pravilna iako vrlo kasna - Večernji.hr (vecernji.hr), objavljeno 19. studenog 2021., pristupljeno 15. siječnja 2024.)

*Ista je fotka 2019. navodno bila iz Zadra, a 2015. iz Splita. **Nemamo** baš svi **memoriju zlatne ribice**.* (Prizor iz Poljske obišao je svijet i nasmijao milijune, morate vidjeti što rade ove časne sestre - Lajk.hr (index.hr), pristupljeno 15. siječnja 2024.)

Značenjski odgovarajući frazemi s identičnim ihtionimom u sastavu upotrebljavaju se i u nekim drugim jezicima, npr. u engleskom su leksikografski zabilježene varijante *have the memory of a goldfish*, *have a memory like a goldfish*, *have a goldfish memory*, u francuskom – *avoir une mémoire de poisson rouge*, u slovenskom – *imeti spomin kot zlata ribica*, *imeti spomin zlate ribice*². Ruski rječnici ne bilježe frazem s navedenim leksičkim sastavom i značenjem; u

² Slovenski su frazemi preuzeti iz Kržišnik 2022: 143.

Nacionalnom korpusu ruskoga jezika (NKRJ) navedena su samo tri primjera upotrebe u dijelu Društvene mreže (*память как у золотой рыбки*), dok se u dijelovima Osnovni korpus i Publicistika ne nalazi nijedan primjer upotrebe.

3. Frazemi u čijem se značenju odražava dugoročno pamćenje

U ovu skupinu ulaze hrvatski frazemi sa zoonimom *slon* u svome sastavu. Pogledajmo prvo koje i kakve asocijacije budi u nama navedeni zoonim i što znamo o njemu.

3.1. Slonovi su ugrožena životinjska vrsta koja obitava u predjelima južne Azije i Afrike, a prema njihovu staništu razlikujemo dva roda – azijske (*Elephas maximus*) i afričke (*Loxodonta africana*). To su ujedno i najveći živući kopneni sisavci. Zanimljivo je da ih se na različit način percipira u pojedinim dijelovima svijeta. Tako ih se u zapadnom svijetu asocijativno povezuje u prvom redu sa surlom³, s veličinom i težinom (mužjaci dosežu visinu od 3 do 3,5 metra i masu od 4 tone te su znatno krupniji od ženki), snagom, debljinom, velikim ušima⁴, dok u Aziji oni simboliziraju kraljevsku moć, postojanost, nepromjenjivost, spoznaju, za budiste slon je simbol duhovnoga znanja i stabilnosti (Chevalier, Gheerbrant 1989: 606–607, Tresidder 1999: 341–342).

Zoonim *slon* ušao je u sastav nekoliko frazema koji se s manjom ili većom frekvencijom rabe u suvremenom hrvatskom jeziku, a na neki su način povezani sa spomenutim asocijacijama. U daljnjem će se tekstu komentirati i frazemi temeljeni na ponašanju slonova.

Tako se u odnosu na fizički snažnog muškarca⁵ upotrebljava pridjevski poredbeni frazem *jak kao slon* (ruski ekvivalent – *сильный как слон*), dok se u nešto širem upotrebnom kontekstu potvrđuje jedinica *velik kao slon* (ruski ekvivalent – *огромный как слон*).

Veličina slona dovodi se i u odnos sa sićušnim entomonimima i na toj se ekstremnoj razlici gradi frazemska značenje pretjerivanja, preuveličavanja u gla-

³ Surla često predstavlja erotski ili seksualni simbol.

⁴ Usp. istraživanje koje je provela Branka Barčot (Barčot 2017: 150).

⁵ Znatno se rjeđe upotrebljava u odnosu na osobu ženskoga spola.

golskoj jedinici *napraviti / praviti od (iz) muhe (buhe, mušice, komarca) slona* ('preuveličati / preuveličavati *što*, pretjerati / pretjerivati u prikazivanju *čega*, od sitnice napraviti / praviti veliki problem').⁶ U ruskom je zabilježen strukturno identičan frazem s jednim entomonimom (muha) – *сделать / делать из мухи слона*, u slovenskom se pojavljuju tri entomonima i dva sisavca – *narediti / delati iz muhe (mušice, komarja) slona* i *narediti / delati iz muhe (mušice) konja*, dok se, recimo, u češkom rabi entomonim *komarac* i tri sisavca, predstavnika velikih životinja (deva, vol, slon) – *udělat / dělat (učinit / činit) z komára velblo-uda (vola, slona)*.

Intenzivno zijevanje kod kojeg su usta širom otvorena (*zijevati kao slon*⁷) povezuje se s veličinom slonovih usta. Ekvivalentan je frazem zabilježen i u nekim drugim slavenskim jezicima, npr. u makedonskom *зева како слон*, u slovačkom *zívať ako slon*, dok se u nekima intenzivno zijevanje povezuje s drugim velikim sisavcima (nilskim konjem, lavom), npr. u ruskom *зевать как бегемот*, u ukrajinskom *pozixatu як бегемот*, u poljskom *ziewać jak hipopotam*, u češkom *zívat jako hroch (lev)*. Slično se potvrđuje i u pojedinim neslavenskim jezicima, npr. u španjolskom *bostezar como un hipopótamo*, u talijanskom *sbadigliare come un ippopotamo (un leone)*, u engleskom *yawn like a hippo*, u njemačkom *gähnen wie ein Löwe (ein Nilpferd)*.

U hrvatskom se jeziku prilično frekventno upotrebljava vulgarni frazem *kao da je slon prdnuo u uho* komu (u značenju 'nema muzikalni sluh *tko*') koji je, čini se, opet indirektno vezan za veličinu slona. Pogleda li se semantički talog navedene jedinice i uzme li se u obzir potencijalna silina ispuštanja vjetrova iz tako golemoga tijela, mogla bi se naći poveznica između dubinske strukture i frazetskoga značenja.⁸ Zanimljivo je da se u ruskom jeziku u istom značenju rabi šaljivi ili ironični (ovisno o kontekstu) frazem također sa zoonimom *slon* (i varijantnim *medvjed*) u čijoj se dubinskoj strukturi povezuje fizičko djelovanje

⁶ Entomonim *komarac* se zbog rime češće pojavljuje u kombinaciji sa zoonimom *magarac*: *napraviti / praviti od (iz) komarca magarca*.

⁷ Istraživanje provedeno 2015. godine u Južnoj Africi pokazuje da slonovi najčešće zijevaju noću ili neposredno nakon buđenja, a potvrđeno je i tzv. zarazno zijevanje (Bambir 2022: 25–26).

⁸ T. Ladan navodi da surla, između ostaloga, slonu služi kao osobno glazbalo kroz koje se glasa i preko kojeg se sporazumijeva s drugim slonovima (2006: 94). Iako bi se u tom možda mogla naći veza između značenja frazema (vezanoga za muzikalni sluh) i upotrijebljene riječi *glazbalo*, čini nam se da to nije slučaj.

Usp. i Kovačević 2014: 138–139, Vidović Bolt 2014: 333, Bambir 2022: 28.

velikoga sisavca na dio tijela koji je u naivnoj slici svijeta „odgovoran” za postojanje ili izostanak muzikalnoga sluha kod određene osobe⁹ – слон (медведь) на ухо наступил кому (dosl. slon (medvjed) je nagazio na uho *komu*).

Posebno je interesantan europeizam *biti (ponašati se) kao slon u staklani (trgovini porculana)*, semantički talog i značenje kojega sugerira da je taj veliki sisavac nespretn, da ne može kontrolirati svoje pokrete, što bi moglo rezultirati nehotičnim rušenjem i uništavanjem predmeta u njegovoj blizini.¹⁰ Prvo se značenje navedenoga frazema, dakle, odnosi na nanošenje štete izazvano nespretnošću i nekoordiniranim pokretima, no frazem je razvio i sekundarno značenje vezano za neadekvatno, netaktično ponašanje u pojedinim situacijama shodno čemu mogu nastati neugodne posljedice.¹¹ To je ujedno u skladu s razmišljanjem da slon predstavlja nagonsku, primarnu, animalnu snagu koja, ako nije pod nadzorom, može biti i destruktivna (Colin 2004: 384). S druge strane, A. Brehm tvrdi da je, unatoč vjerovanju, slon vrlo spretna životinja, da hoda mirnim i jednoličnim koracima (kao deva i žirafa), da nam se može približiti a da ga pret hodno uopće nismo čuli (Brehm 1966: 297).

Frazem *biti (ponašati se) kao slon u staklani (trgovini porculana)* potvrđen je gotovo u svim europskim jezicima (ali i šire) bez obzira na činjenicu da slonovi nisu karakteristične europske životinje i da ne obitavaju u Europi (Fink-Arsovski 2013: 382, Fink-Arsovski 2018: 136, Fink-Arsovski 2022: 165–166, Kovačević 2019: 25–28). E. Piirainen je u svojoj knjizi *Widespread Idioms in Europe and Beyond. Towards a Lexicon of Common Figurative Units* zabilježila čak 27 odgovarajućih jedinica sa zoonimom *slon* (pet germanskih jezika, šest roman-skih, deset slavenskih, letonski, armenski, mađarski, finski, estonski, turski) pri čemu se manje slikovne razlike pojavljuju u drugom dijelu frazema pri spominjanju tipa prostorijske u kojoj se slon nalazi (2012: 477–478).

Jedan je frazem temeljen na načinu ponašanja slonova i na njihovim navikama. Naime, ženke slonova žive u obiteljskim zajednicama, predvodi ih najstarija i najiskusnija ženka (matrijarh), a mužjaci im se pridružuju samo kad je neka od

⁹ Ta je povezanost s uhom vidljiva i u šaljivom hrvatskom frazemu *imati potumplane uši* čije se jedno značenje odnosi na izostanak muzikalnoga sluha.

¹⁰ To bi moglo biti povezano i sa slikom (pre)uskoga prostora kroz koji se provlači golema životinja, ali i s vrlo krhkim artiklima u trgovini.

¹¹ Oba se značenja potvrđuju i u ruskom frazemu *быть (вести себя) как слон в посудной лавке*. O etimologiji i nastanku frazema vrlo opširno piše U. Valenčič Arh (2014).

njih spremna na parenje (HE 10 2008: 29, Životinje. Velika ilustrirana enciklopedija 2005: 221). Krdo se uvijek kreće istim putem, ponekad im nije bitno je li to najkraća, najsigurnija ili najjednostavnija mogućnost dolaženja do željenoga cilja. Ako im se na tom putu nađe neki novosagrađeni objekt ili polje s usjevima, oni prolaze kroz njih bez obzira na potencijalnu štetu koju pritom čine. Taj se model ponašanja pretočio u frazeme *slonovska staza*, odnosno (rjeđe u upotrebi) *staza slonova* u značenju ‘uobičajeni pravac kretanja, put kojim ljudi najčešće prolaze’. Ponekad je riječ o utabanim stazama kroz perivoje, parkove, travnjake koje nastaju kao rezultat navika veće skupine ljudi, pri čemu se često krše pravila kretanja i propisi.¹² Zanimljivo je da se, izgleda, počelo razvijati sekundarno značenje (frazeografski još neregistrirano) toga frazema, koje se odmiče od konkretnih, realnih staza za prolaženje i temelji se na odmaku od poželjnoga načina ponašanja, s time da se u tekstovima naglašava kako su ti novi i, čini se, već uobičajeni postupci, odnosno načini djelovanja, ilegalni ili negativno percipirani. Tako se u članku naslovljenom *Slonovska staza korupcije* govori o aferi „oko zamračivanja velikog dijela para uloženih u gradnju hrvatskih autocesta (afeta HAC)” koja je potvrdila „postojanje tih **slonovskih staza** otjecanja državnog novca”¹³. Komentirajući loše sportske rezultate nogometnoga kluba Hajduk autor teksta piše: „Ništa bitnije se nije promijenilo ni ovaj put. Scenarij je dobro poznat, to je utabana **slonovska staza**: sezona započne s velikim najavama, pa ubrzo slijedi hladan tuš. Ove sezone je čak i sve nadmašeno u negativnom smislu.”¹⁴

3.2. Kako se slonovi mogu povezati s dugoročnim pamćenjem? Dokazano je da slonovi imaju izvrsno pamćenje, da su ponekad čak i zlopamtila. Tako, recimo, oni nikad ne zaboravljaju ubod pčele jer su njihove oči i meko tkivo izuzetno osjetljivi na te bolne ubode. Stoga znanstvenici vjeruju da slonovi s vremenom nauče prepoznavati mirise koje pčele ispuštaju kad su uplašene i spremne za napad.¹⁵ Imaju vrlo razvijeno dugoročno pamćenje i posebno pamte loša iskustva. Kako bi zaštitile obiteljsku zajednicu od neprijatelja, alfa-ženke, na temelju

¹² Počelo uređenje slonovske staze (glas-slavonije.hr) (objavljeno 15. prosinca 2014., pristupljeno 15. siječnja 2024.)

¹³ Slonovska staza korupcije - tportal (objavljeno 21. listopada 2009., pristupljeno 15. siječnja 2024.)

¹⁴ Gustafsson je zalutao, ali netko ga je doveo u Hajduk: S dva prava pojačanja Bijeli sve mogu okrenuti, no treba znati (dnevnik.hr) (objavljeno 1. studenog 2021., pristupljeno 15. siječnja 2024.)

¹⁵ SLONOVSKO PAMĆENJE Ubod pčele se ne zaboravlja | NACIONAL.HR | online izdanje najutjecajnijeg političkog tjednika (objavljeno 24. kolovoza 2018., pristupljeno 15. siječnja 2024.)

proživljenih nevolja, donose ispravne odluke i usmjeravaju obrambene reakcije prema predatorima.¹⁶

Navedene su se mentalne sposobnosti slonova odrazile i na frazeme. U novijim su hrvatskim frazeografskim izvorima (RHAF 2017) te stručnoj i znanstvenoj literaturi (npr. Bambir 2022: 14, Barčot 2017: 152) zabilježeni glagolski frazemi sa zoonimom *slon* ili izvedenicom *slonovski*, značenje kojih se odnosi na dugoročno pamćenje: *imati pamćenje kao slon*, *pamtiti kao slon*, *imati slonovsko pamćenje*, *imati pamćenje slona*¹⁷. Primarni semantički aspekt govori o sposobnosti pojedinca da zadržava u sjećanju pojedine podatke, da ih pohranjuje i ne zaboravlja, dok je sekundarni otišao korak dalje i povezoao nečije dugoročno pamćenje sa zlopamćenjem, dakle, dodao mu negativnu konotaciju. Usp. primjere upotrebe:

Jako je pametan, ima pamćenje kao slon, kad je gdje i s kim što bilo, ima milijun pitanja i odgovora. (Iznimno inteligentan dječak ne može se uklopiti u vrtiću i pokazuje agresivna ponašanja – Žena.hr (net.hr), objavljeno 20. ožujka 2020., pristupljeno 15. siječnja 2024.)

Kad bi se dovoljno potrudio, mogao je rekonstruirati stanovnike svake od njih [kuća, ŽF], ime po ime, obitelj po obitelj. Imao je slonovsko pamćenje, što mu pomaže u ovom poslu, kao što je pomagalo i u onom bivšem. (J. Pavičić. Crvena voda)

Bol i poniženja pamtim kao slon. Čak i kad prijeđem preko toga, čak i kad zaboravim, iskustvo me podsjeća da budem oprezan. (hrWaC, <http://www.she.hr/lifestyle/tursko-groblje>, pristupljeno 15. siječnja 2024.)

Ona pak nabraja sva sranja koja sam napravio u našoj vezi, a ima pamćenje ko slon pa to potraje dva, tri sata. (hrWaC, <http://zec.mojblog.hr/arhiva-6-2006.html>, pristupljeno 15. siječnja 2024.)

PROFESORI. A ONI SU POSVE DRUGA PRIČA. NIKAD, ALI BAŠ NIKAD NE ULAZITE U SUKOB S NJIMA, JER ONI IMAJU PAMĆENJE KAO SLONOVI, NA KRAJU SE SVEGA SJETE I TO VAM NABIJU NA NOS. (hrWaC, <http://es-sey.blogger.hr/default.aspx>, pristupljeno 15. siječnja 2024.)

¹⁶ Slonovi imaju dobru memoriju i posebno pamte nevolje (klix.ba) (objavljeno 16. ožujka 2011., pristupljeno 15. siječnja 2024.)

¹⁷ Posljednji varijantni oblik nije zabilježen u navedenim izvorima.

Sve je to ok, ali i dalje mislim kako po isteku Fernandova ugovora Vettel postaje novi vozač Ferrarija. A ako momak uistinu ima pamćenje slona, onda ga mi u McLarenu čekamo otvorenih ruku, samo neka dođe... (hrWaC, <http://www.gpl.hr/marko-tvrdi-vettel-nece-zaboraviti-ferrarijevo-ponsanje-nakon-finala/>, pristupljeno 15. siječnja 2024.)

Prilično su frekventni u upotrebi frazem *imati pamćenje kao slon* i *imati slonovsko pamćenje*, dok se relativno rijetko rabe *pamtiti kao slon* i *imati pamćenje slona*. U dvama poredbenim frazemima sastavnica *kao* ponekad se skraćuje u *ko*, a ako je riječ o više osoba, zoonim *slon* dobiva množinski oblik.

Semantički ekvivalentni frazemi s istim zoonimom u sastavu u upotrebi su i u nekim drugim jezicima. U engleskim su rječnicima zabilježena dva varijantna oblika – *have the memory of an elephant*, *have a memory like an elephant*, u francuskim – *avoir une mémoire d'éléphant*. U njemačkom se rabe dva frazema pri čemu se značenje jednoga odnosi na izvrsno pamćenje (*ein Gedächtnis wie ein <indischer> Elefant*), dok se značenje drugoga više veže za aspekt zlopamćenja (*nachtragend wie ein <indischer> Elefant sein*).¹⁸ U slovenskim se tekstovima (prema podatcima iz korpusa Metafida) potvrđuje glagolska jedinica *imeti slonovski pomín*, imenička *slonovski pomín* te poredbena *imeti spomín kot slon*, ali nijedna od njih nije vrlo frekventna u upotrebi. U ruske frazeološke rječnike nije upisan frazem s navedenim značenjskim obuhvatom i zoonimskom sastavnicom, a u Nacionalnom korpusu ruskoga jezika (NKRJ) potvrđeno je svega par primjera upotrebe semantički odgovarajuće višerječnice koju se zbog slabe frekventnosti (zasad) ne može smatrati frazemom – *память как у слона*¹⁹.

4. Zaključak

Iako je u suvremenom hrvatskom jeziku u aktivnoj upotrebi više frazema značenje kojih se odnosi na neki od aspekata pamćenja, u radu se s različitih strana analizira malobrojna skupina animalističkih frazema u čijem se značenju odražava kratkoročnost i dugoročnost pamćenja. Riječ je o relativno novim antonimnim glagolskim frazemima sa sastavnicama *zlatna ribica* i *slon* te animalisti-

¹⁸ Njemački su frazemi preuzeti iz Barčot 2017: 152–153.

¹⁹ Usp. i Barčot 2017: 153.

stičkom izvedenicom *slonovski*. Jedinice s ihtionimskom sastavnicom još nisu zabilježene u rječnicima, dok se one sa sastavnicama *slon* i *slonovski* registriraju samo u jednom leksikografskom izvoru. Neki se od frazema prilično aktivno rabe (*imati pamćenje kao zlatna ribica*, *imati pamćenje kao slon*, *imati slonovsko pamćenje*), dok su drugi rjeđi u upotrebi (*pamtiti kao zlatna ribica*, *pamtiti kao slon*, *imati pamćenje slona*). Značenje frazema s ihtionimom motivirano je općeprihvaćenom zabudom prema kojoj pamćenje zlatne ribice traje svega nekoliko sekundi ('<vrlo> kratko zadržavati informacije u pamćenju, brzo zaboravljati informacije koje čujemo ili pročitamo'), dok je značenje druge skupine animalističkih jedinica temeljeno na realnoj činjenici da slonovi imaju izvrsno pamćenje ('1. imati odlično pamćenje, dugo pamtiti *što*; 2. biti zlopamtilo, zlopamtiti *što*'). Spomenuti se frazemi vrlo često rabe ironično, s određenom dozom ruganja, a ponekad i šaljivo ovisno o kontekstu u kojem se pojavljuju. U radu se sve to potvrđuje u brojnim primjerima upotrebe u različitim tipovima tekstova. Iako A-dio u analiziranim poredbenim frazemima nije desementiziran, a u frazemima s neporedbenom strukturom provedena je samo djelomična desementizacija, njihovo se značenje teško može odrediti bez potrebnoga znanja o predmetu²⁰ vezanoga za aspekt pamćenja dviju životinja. Na kraju se daje i nekoliko strukturnih, slikovnih i semantičkih frazemskekvivalenata iz drugih jezika sa zoonimima *zlatna ribica* i *slon*.

Literatura

- BAMBIR, LUCIJA. 2022. *Konceptualna analiza odabranih zoonimskih frazema u hrvatskom i poljskom jeziku*. Diplomski rad. Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu. Zagreb. <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:131:579504> (pristupljeno 6. siječnja 2024.).
- BARČOT, BRANKA. 2017. *Lingvokulturologija i zoonimska frazeologija*. Hrvatska sveučilišna naklada. Zagreb.
- BREHM, ALFRED EDMUND. 1966. *Kako žive životinje*. Otokar Keršovani. Rijeka.
- CHEVALIER, JEAN; GHEERBRANT, ALAIN. ³1989. *Rječnik simbola. Mitovi, sni, običaji, geste, oblici, likovi, boje, brojevi*. Nakladni zavod Matice hrvatske. Zagreb.
- COLIN, DIDIER. 2004. *Rječnik simbola, mitova i legendi*. Naklada Ljevak. Zagreb.

²⁰ Opširnije o tome u Fink-Arsovski 2002: 29–30.

- ÉSZE 2003. = Энциклопедия. Символы, знаки, эмблемы. 2003. «ЛОКИД-ПРЕСС». Москва. [*Ėnciklopedija. Simvoly, znaki, ěmblemy*. 2003. „LOKID-PRESS”. Moskva.]
- FINK-ARSOVSKI, ŽELJKA. 2002. *Poredbena frazeologija: pogled izvana i iznutra*. Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu. FF press. Zagreb.
- FINK ARSOVSKI, ŽELJKA I DR. 2006. *Hrvatsko-slavenski rječnik poredbenih frazema*. Knjigra. Zagreb.
- FINK-ARSOVSKI 2013. = Финк-Арсовски. 2013. О Хорватско-славянском словаре сравнительных фразеологизмов. *Славянская лексикография*. Международный комитет славистов. Комиссия по лексикологии и лексикографии. Национальный комитет славистов Российской Федерации. Институт русского языка им. В. В. Виноградова. Москва. 373–389. [О Horvatsko-slavjanskom slovare sravnitel'nyh frazeologizmov. *Slavjanskaja leksikografija*. Meždunarodnyj komitet slavistov. Komissija po leksikologiji i leksikografii. Nacional'nyj komitet slavistov Rossijskoj Federacii. Institut russkogo jazyka im. V. V. Vinogradova. Moskva.]
- FINK ARSOVSKI, ŽELJKA I DR. 2016. *Hrvatsko-romansko-germanski rječnik poredbenih frazema*. Knjigra. Zagreb.
- FINK-ARSOVSKI 2018. = Финк-Арсовски. 2018. О двух словарях сравнительных фразеологизмов. *Slovanská lexikografie počátkem 21. století. Sborník příspěvků z mezinárodní konference*. Praha 20. – 22. 4. 2016. Slovanský ústav, v. v. i. Praha. 131–138. [О dvou slovarjeh sravnitel'nyh frazeologizmov.]
- FINK ARSOVSKI, ŽELJKA I DR. 2019. *Rusko-hrvatski frazeološki rječnik. Русско-хорватский фразеологический словарь*. Knjigra. Zagreb.
- FINK-ARSOVSKI 2022. = Финк-Арсовски, Желька. 2022. О словаре хорватских анималистических фразеологизмов. *Современное развитие славянской лексикологии и лексикографии. Международная коллективная монография*. Отв. ред. Чернышева, М. И. Институт русского языка им. В. В. Виноградова РАН. Москва. 163–176. [О slovare horvatskih animalističkih frazeologizmov. *Sovremennoe razvitie slavjanskoj leksikologii i leksikografii. Meždunarodnaja kolektivnaja monografija*. Otv. red. Černyševa, M. I. Institut russkogo jazyka im. V. V. Vinogradova RAN. Moskva.]
- HE 8 2006. = Pamćenje. 2006. *Hrvatska enciklopedija*. 8. О – Pre. Leksikografski zavod Miroslav Krleža. Zagreb.
- HE 10 2008. = Slonovi. 2008. *Hrvatska enciklopedija*. 10. Sl – To. Leksikografski zavod Miroslav Krleža. Zagreb.
- HRWAC = <http://nlp.ffzg.hr/resources/corpora/hrwac/> (pristupljeno 15. siječnja 2024.)
- KEBER, JANEZ. 2011. *Slovar slovenskih frazmov*. Založba ZRC. ZRC SAZU. Ljubljana. *Korpus Metafida* = <https://www.clarin.si/repository/xmlui/handle/11356/1775> (pristupljeno 25. siječnja 2024.).

- KOVAČEVIĆ, BARBARA. 2014. Tko to tamo pjeva i kako? *Frazeologicke studije VI : Hudobne motivy vo frazeologii*. Ed. Dobříková, Mária. Univerzita Komenského v Bratislave. Bratislava. 133–143.
- KOVAČEVIĆ, BARBARA. 2019. Kako je slon došao u staklanu. *Hrvatski jezik* 6/1. 25–28.
- KRŽIŠNIK, ERIKA. 2022. Primerjalni frazemi v rabi in slovarju. *Šareni filološki stručak. Zbornik u čast profesorici Željki Fink Arsovske*. Ur. Barčot, Branka; Hrnjak, Anita. Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu. FF press. Zagreb. 139–150.
- LADAN, TOMISLAV. 2006. *Etymologicon*. Masmedia. Zagreb.
- MATEŠIĆ, JOSIP. 1982. *Frazeološki rječnik hrvatskoga ili srpskog jezika*. IRO „Školska knjiga”. Zagreb.
- MENAC, ANTICA; FINK ARSOVSKI, ŽELJKA; VENTURIN, RADOMIR. 2003. *Hrvatski frazeološki rječnik*. Naklada Ljevak. Zagreb.
- MENAC, ANTICA; FINK ARSOVSKI, ŽELJKA; VENTURIN, RADOMIR. 2014. *Hrvatski frazeološki rječnik*. Naklada Ljevak. Zagreb.
- МОКИЕНКО, НИКИТИНА 2008a. = Мокиенко, Валерий М.; Никитина, Татьяна Г. 2008. *Большой словарь русских народных сравнений. Большой объяснительный словарь. Более 45 000 образных выражений*. ОЛМА Медиа Групп. Москва. [Mokienko, Valerij M.; Nikitina, Tat'jana G. 2008. *Bol'soj slovar' russkih narodnyh sravnenij. Bol'soj ob''jasnitel'nyj slovar'. Bolee 45 000 obraznyh vyraženij*. OLMA Media Grupp. Moskva.]
- МОКИЕНКО, НИКИТИНА 2008b. = Мокиенко, Валерий М.; Никитина, Татьяна Г. 2008. *Большой словарь русских поговорок. Более 40 000 образных выражений*. ОЛМА Медиа Групп. Москва. [Mokienko, Valerij M.; Nikitina, Tat'jana G. 2008. *Bol'soj slovar' russkih pogovorok. Bolee 40 000 obraznyh vyraženij*. OLMA Media Grupp. Moskva.]
- NKRJ = Национальный корпус русского языка (НКРЯ). <https://ruscorpora.ru/> (pristupljeno 15. siječnja 2024.).
- PIIRAINEN, ELISABETH. 2012. *Widespread Idioms in Europe and Beyond. Towards a Lexicon of Common Figurative Units*. Peter Lang. New York.
- RHAF 2017. = Vidović Bolt, Ivana i dr. 2017. *Rječnik hrvatskih animalističkih frazema*. Školska knjiga. Zagreb.
- RIZNICA = *Hrvatska jezična riznica*. riznica.ihjj.hr/index.hr.html.
- STĚPANOVA, LUDMILA. 2007. *Rusko-český frazeologický slovník*. Univerzita Palackého v Olomouci. Olomouc.
- TRESIDDER 1999. = Тресиддер, Джек. 1999. *Словарь символов*. ФАИР-ПРЕСС. Москва. [Tresidder, Džek. 1999. *Slovar' simvolov*. FAIR-PRESS. Moskva.]
- VALENČIČ ARH, URŠKA. 2014. Kdo je v trgovini s porcelanom? – analiza živalskih sestavin v frazemu z diahronega vidika, *Životinje u frazeološkom ruhu : zbornik radova*. Ur.

Vidović Bolt, Ivana). Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu. FF press. Zagreb. 459–474. <https://openbooks.ffzg.unizg.hr/index.php/FFpress/catalog/view/115/190/8708> (pristupljeno 6. siječnja 2024.).

VIDOVIĆ BOLT, IVANA. 2014. *Tko pjeva zlo ne misli na primjeru hrvatskih i poljskih zoonimskih frazema. Frazeologicke študie VI : Hudobne motivy vo frazeologii*. Ed. Dobríková, Mária. Univerzita Komenského v Bratislave. Bratislava. 328–336.

Životinje. *Velika ilustrirana enciklopedija*. 2005. Mozaik knjiga. Zagreb.

Mrežni izvori

avoir une mémoire de poisson rouge. 2024. *Glosbe dictionary French – English*. <https://fr.glosbe.com/fr/en/avoir%20une%20m%C3%A9moire%20de%20poisson%20rouge> (pristupljeno 15. siječnja 2024.).

elephant. 2024. *The Free Dictionary*. <https://idioms.thefreedictionary.com/elephant> (pristupljeno 15. siječnja 2024.).

goldfish. 2024. *The Free Dictionary*. <https://idioms.thefreedictionary.com/goldfish> (pristupljeno 15. siječnja 2024.).

Gustafsson je zalutao, ali netko ga je doveo u Hajduk: S dva prava pojačanja Bijeli sve mogu okrenuti, no treba znati. 2021. <https://gol.dnevnik.hr/clanak/rubrika/nogomet/gustafsson-je-zalutao-ali-netko-ga-je-doveo-u-hajduk-s-dva-prava-pojacanja-bijeli-sve-mogu-okrenuti-no-treba-znati---682188.html> (objavljeno 1. studenog 2021., pristupljeno 15. siječnja 2024.).

Hrvatska ima pamćenje zlatne ribice i vrlo brzo ćemo zaboraviti na ovu aferu. 2022. <https://www.facebook.com/N1Hrvatska/posts/3257875634436349/>

‘Mi imamo pamćenje kao zlatna ribica. Ne bi me čudilo da Todorčić bude ministar gospodarstva’ 2018. <https://www.vecernji.hr/kultura/mi-imamo-pamcenje-kao-zlatna-ribica-ne-bi-me-cudilo-da-todoric-bude-ministar-gospodarstva-1230213>. (pristupljeno 15. siječnja 2024.).

Napokon počinje projekt dječje bolnice u Blatu. 2019. <https://www.vecernji.hr/vijesti/napokon-pocinje-projekt-djecje-bolnice-u-blatu-1312952>. objavljeno 13. travnja 2019., (pristupljeno 15. siječnja 2024.).

Počelo uređenje slonovske staze. 2014. <https://www.glas-slavonije.hr/255737/3/Pocelo-uredjenje-slonovske-staze>. (objavljeno 15. prosinca 2014., pristupljeno 15. siječnja 2024.).

Prizor iz Poljske obišao je svijet i nasmijao milijune, morate vidjeti što rade ove časne sestre. 2024. <https://www.index.hr/lajk/poster/254252/prizor-iz-poljske-obisao-je-svijet-i-nasmijao-milijune-morate-vidjeti-sto-rade-ove-casne-sestre?categoryRef=> (pristupljeno 15. siječnja 2024.).

Slonovi imaju dobru memoriju i posebno pamte nevolje. 2011. <https://www.klix.ba/sci-tech/nauka/slonovi-imaju-dobru-memoriju-i-posebno-pamte-nevolje/110316017> (objavljeno 16. ožujka 2011., pristupljeno 15. siječnja 2024.).

Slonovska staza korupcije. 2009. <https://www.tportal.hr/vijesti/clanak/slonovska-staza-korupcije-20091021> (objavljeno 21. listopada 2009., pristupljeno 15. siječnja 2024.)

Slonovsko pamćenje. Ubod pčele se ne zaboravlja 2018. <https://www.nacional.hr/slonovsko-pamcenje-ubod-pcele-se-ne-zaboravlja/> (objavljeno 24. kolovoza 2018., pristupljeno 15. siječnja 2024.).

to have a memory like an elephant. 2024. *Anglais – Français Dictionnaire*. <https://dict.leo.org/pages/addinfo/addInfo.php?aiid=M0HMF1xaDBU&lp=enfr&lang=fr> (pristupljeno 15. siječnja 2024.).

Uvjeren u pobjedu: Kerum ispitan u Državnom odvjetništvu, ali kao svjedok. 2013. <https://www.index.hr/vijesti/clanak/Uvjeren-u-pobjedu-Kerum-ispitan-u-Drzavnom-odvjetnistvu-ali-kao-svjedok/671896.aspx> (pristupljeno 15. siječnja 2024.)

Van der Bellen: Ne dajte se razjediniti, svi mi smo Austrija. Odluka o lockdownu je pravilna iako vrlo kasna. 2021. <https://www.vecernji.hr/vijesti/van-der-bellen-ne-dajte-se-razjediniti-svi-mi-smo-austrija-odluka-o-lockdownu-je-pravilna-iako-vrlo-kasna-1540789> (objavljeno 19. studenog 2021., pristupljeno 15. siječnja 2024.)

Velika Ljubav Na Malo Kvadrata: Tales from the Train (pristupljeno 15. siječnja 2024.)

Zlatna ribica. 2024. *Wikipedija*. https://hr.wikipedia.org/wiki/Zlatna_ribica (pristupljeno 15. siječnja 2024.).

Short-term Memory and Long-term Memory in Phraseology: What Kind of Memory Does a Goldfish Have?

Abstract

In the paper, Croatian antonym verbal idioms with the zoonym components *zlatna ribica*, *slon* and the derivative *slonovski* are analysed. Short-term memory and long-term memory are reflected in their meaning. Short-term memory refers to small amounts of information that people can remember for a short period of time. Long-term memory involves the storage and recall of information over a long period of time. Idioms with the component *zlatna ribica* have the meaning ‘quickly forget the information we hear or read’: *imati pamćenje kao zlatna ribica*, *pamtiti kao zlatna ribica*. On the other hand, the meaning of the idioms including components *slon* and *slonovski* are based on the definition of long-term memory; it refers not only to the capacity to store information over a long period of time, but also to remembering all bad things that happened in someone’s life: *imati pamćenje kao slon*, *pamtiti kao slon*, *imati slonovsko pamćenje*,

imati pamćenje slona. The relation between above-mentioned zoonyms and the meaning of idioms is shown. Examples of usage are presented; they show the context in which the idioms are usually used. Phrasal equivalents with the zoonym components in other languages are given.

Ključne riječi: kratkoročno pamćenje; dugoročno pamćenje; frazemi, hrvatski jezik; sastavnice *zlatna ribica*, *slon*, *slonovski*; frazemski ekvivalenti na drugim jezicima

Keywords: short-term memory; long-term memory; idioms; Croatian; components *zlatna ribica*, *slon*, *slonovski*; phrase equivalents in other languages